

Oklevéladás a középkori Magyarországon

Egyéb oklevéladók

Készítette: Almási Tibor

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szeged, 2020

Egyéb oklevéladók

Tartalomjegyzék

1. *További egyházi és világi oklevél-kibocsátók*
2. *Világi természetű testületi iratkibocsátók*
3. *A dinasztia tagjainak oklevéladása*
4. *Egyházi és világi méltóságviselő személyek oklevéladása*
5. *Magán-oklevelezés*

Miről szól ez a lecke?

Ebből a leckéből megismerheti a testületek, méltóságviselő, illetve magánszemélyek oklevéladását.

A tananyag feldolgozásának időigénye hozzávetőleg 35 perc.

1. További oklevélkiadók a középkori Magyarországon.

Az ismertetett három legfőbb oklevél-kibocsátó intézmény mellett természetesen számos további iratkiadó is létezett. Érdekes éppen ezért egy rövid szemlét tartani abból a szempontból, ahogyan a diplomatika auktorok, azaz oklevélkibocsátók szerint csoportosítja a kiadott iratokat.

A legfontosabb elemről, a királyi oklevélkiadásról a királyi kápolna és a kancellária kapcsán volt már szó, A hatósági oklevelezés terén ugyancsak áttekintettük a legfontosabb testületi jellegű egyházi intézmények, a hiteleshelyek működését.

2. Világi természetű testületi iratkibocsátók

A hiteleshelyek mellett léteztek világi természetű testületi iratkibocsátók is, nevezetesen a városokat, a megyéket, az etnikai kiváltságokat élvező területeket (székelyek, szepességi és erdélyi szászok intézményi szerveit), végezetül a mezővárosokat érdemes ebben a tekintetben megemlíteni. Szórványos XIII. századi kezdemények nyomán e szervek önálló iratkibocsátása a XIV–XV. század időszakára vált rendszeressé. A megyék kivételével a felsoroltak elnyert kiváltságaik alapján gyakorolták önálló joghatóságukat. Okleveleiket jellemzően önálló pecsétjükkel hitelesítették. A megyék a XV. századig ispánjaik vagy alispánjaik pecsétjét helyezték általában okirataikra, de a megyei kiadványok hitelesítésében sűrűn előkerültek a szolgabírák pecsétjei is. A megyék oklevelezésének legfőbb tárgyát a megyei közgyűlések határozatainak, illetve a megyei ítélőszék, a *sedria* (= *sedes iudiciaria*) peres ügyeinek az írásba foglalása jelentette. A világi jellegű testületi oklevéladás mindamellett Magyarországon meglehetősen gyenge lábakon állt, a városi iratkibocsátás kivételével tevékenységüket gyenge rutin, erős mintakövetés és jobbra következtelen gyakorlat jellemezte.

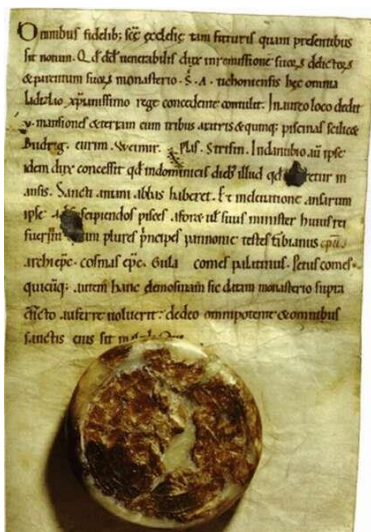
Vas vármegye pecsétje (16. század)

3. A dinasztia tagjainak oklevéladása

A hatósági iratkibocsátásnak számottevő része személyekhez, méltóságviselőkhöz kapcsolódik. Bizonyos fokig idevonható a királynéi, az ifjabb királyi és a hercegi iratkiadás is. Minthogy szűkebb udvari környezetük jellemzően rendelkezett az önálló iratkibocsátás képességével, így a dinasztia jelesebb tagjai az idők során saját kancelláriát alakítottak ki és tartottak fenn. A középkori királynéi kancellária élén hagyományosan a veszprémi püspök állt. Példaként lehet arra az esetre is utalni, hogy amikor IV. Béla király 1235 őszén elfoglalta a trónt, saját korábbi, ifjabb királysága idején rendelkezésére álló és környezetében működő kancelláriáját „emelte” az ország kancelláriájává. A dinasztia tagjaihoz kötődő oklevéladás nagyrészt a királyi oklevéladásra tekintett mintaként.

[Erzsébet királyné nagypecsétje](#)

Dávid herceg oklevele

4. Egyházi és világi méltóságviselő személyek oklevéladása

Viszonylag nagy számban maradtak fenn ugyanakkor olyan oklevelek, amelyeket egyházi és világi méltóságviselők bocsátottak ki a legkülönbözőbb működési szinteken. Az egyháziak között kiemelkedő fontosságú az érsekek, püspökök, apátok, prépostok oklevelezése a hatáskörükbe tartozó ügyekben. A világi felfogás tagadta az egyházi főméltóságok pecsétjének autentikus voltát, ezért intézkedéseik jogi hatálya csak egyházi téren, saját illetékességi területeiken érvényesült. Az oklevéladó tevékenység az erős intézményi tagoltságú egyházszervezet alsóbb szintjein is kiterjedtnek és mindennaposnak mondható az érett középkor hazai viszonyai közepette.

A világi főméltóságokat betöltő országnagyok ugyancsak intenzív oklevelezést folytattak. A nádor, az országbíró, a tárnokmester, a vajda és a bán irányító munkáját és jogszolgáltató tevékenységét stabil személyzettel működő kialakult bürokratikus szervezet támogatta, amely rutinszerűen és tömegesen bocsátott ki okleveleket. Az általuk használt pecsétek meghatározott tárgyi vagy területi illetékességre szűkítve autentikus pecséteknek minősültek. Minthogy e vezető méltóságokban a hivatali hatalomgyakorlás rendszeres és folyamatos volt, tevékenységüket rögzített és szabályozott illetékesség jellemezte, iratkiadásuk diplomatikai vizsgálata rendre karakterisztikus egyedi jegyek megragadásáig és kimutatásáig képes eljutni.

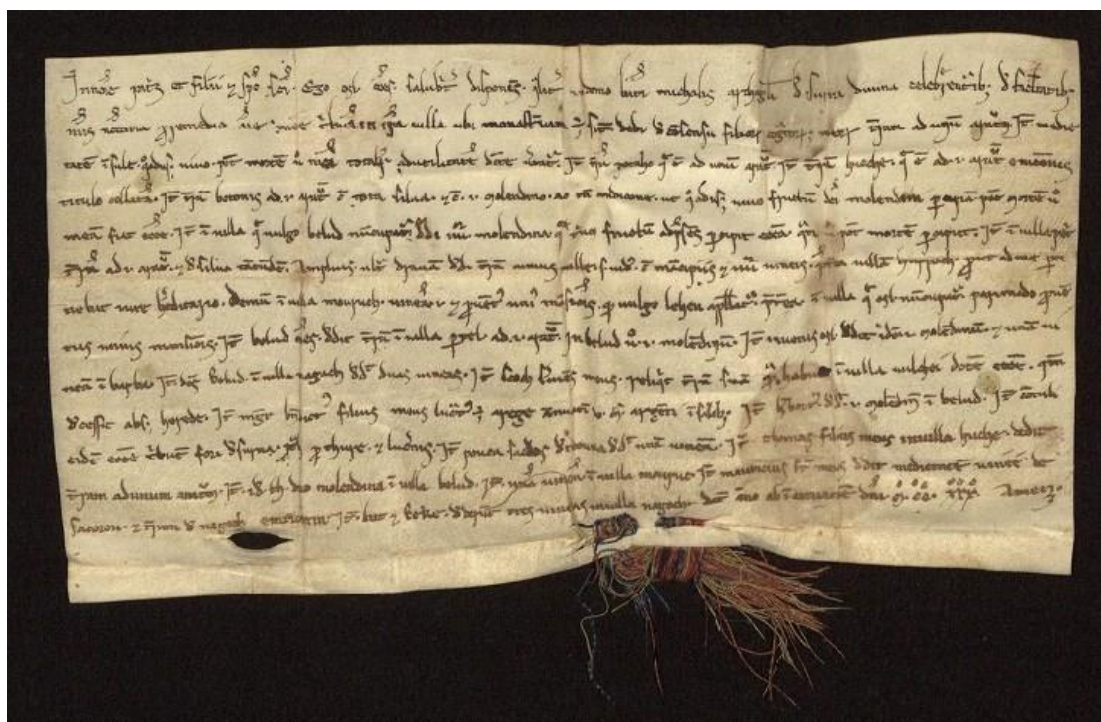
Az oklevelezéshez kötődő egyes tisztségbetöltők sorát a közjegyzőkkel lehetne folytatni, amely szerepkör iratkiadó intézményként ugyan a XIV. századtól nem volt ismeretlen Magyarországon, de tényleges súlyra a hiteleshelyek mellett mégsem tudott szert tenni. Az ezzel kapcsolatos főbb mozzanatokat a hiteleshelyek kapcsán fentebb már érintettük.

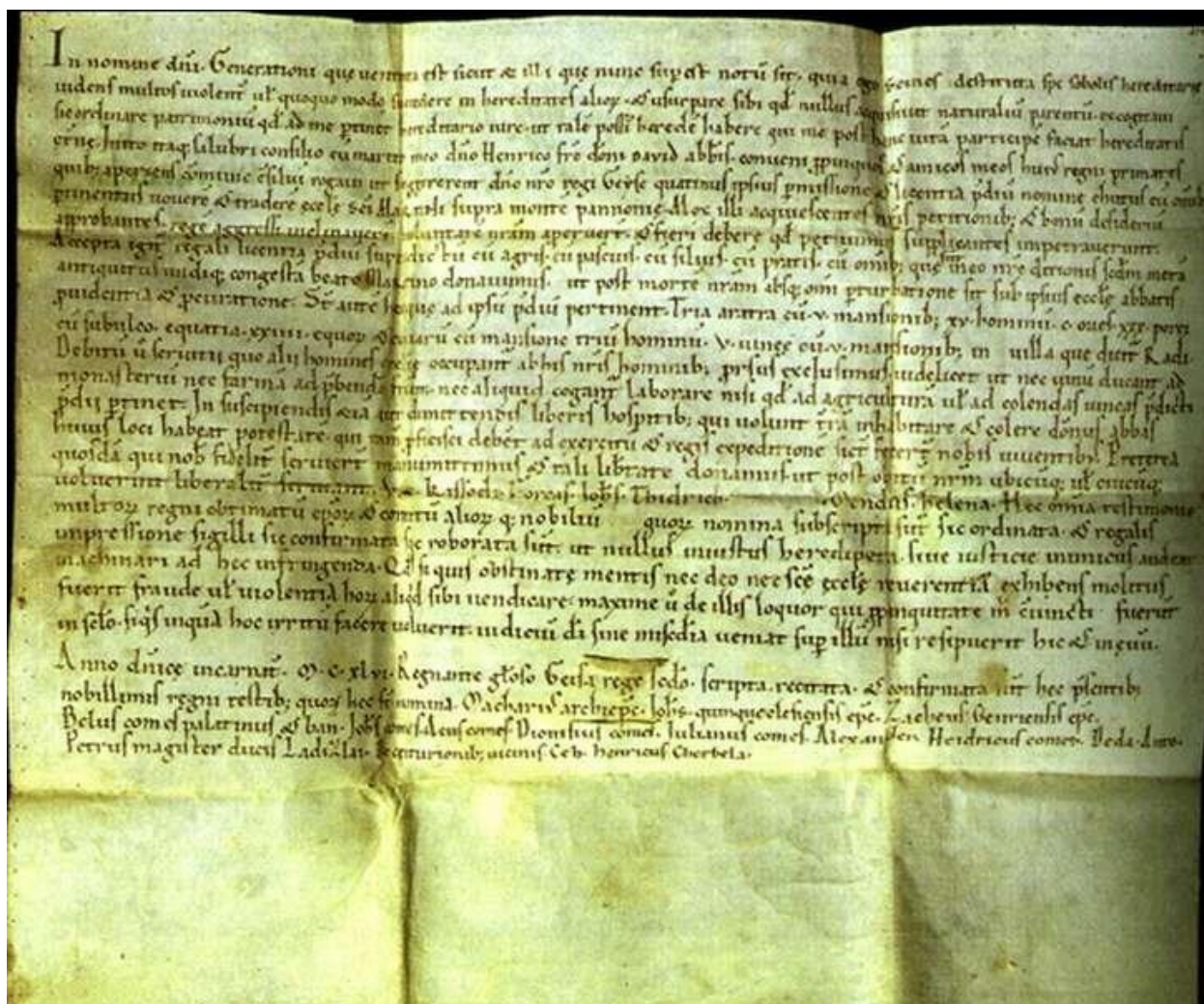
Bátori István országbíró pecsétje (1439)

5. Magán-oklevelezés

Zárasképpen egy rövid utalás erejéig a magánoklevelek köréről szükséges még említést tenni, amelynek problematikája terén a magán-oklevelezés kiterjedtségének erősen határt szabó pecsétteni természetű korlátra figyelhetünk fel. Ahogyan a XIII. század során észlelhetővé lesz a magánpecsétek magyarországi elterjedése, ezzel párhuzamosan a magánoklevél kibocsátások is sűrűsödni kezdtek. Ám mert a hazai felfogás végül elutasítónak bizonyult a magánpecsétek authenticitását illetően, és azokkal nem lehetett bizonyító erővel felruházni a magánokleveleket, e körülmény erősen visszafogta a magánoklevelek szélesebb körű használati gyakorlatát. Levélküldemények (*missilis*) és intézkedő ügyiratok (*acta*) elkészítésénél előkerülhettek ugyan a magánpecsétek, de jogbiztosító iratokénál már nem, márpedig tartósan megőrizni csak az utóbbiakat volt érdemes. Ebből adódóan Magyarországon a magánokleveleknek jogi értelemben vett tényleges jelentőségük soha nem volt, ezért csak meglehetősen kis számban maradtak ilyenek korunkra.

Oslu comes oklevele (1230)

Színes (Scines) úrnő végrendelete (1146)

Ajánlott irodalom:

Bertényi Iván: Az országbírói intézmény pecséthasználata a XIV. században. In: [Levéltári Közlemények 43. \(1972\) 1. 113-143.](#)

Kumorovitz Bernát Lajos: Az autentikus pecsét. In: [Turul 1936/3-4.](#)